

ИТАЛО КАЛВИНО СТРУВА ЛИ СИ ДА ЧЕТЕМ КЛАСИЦИТЕ?

Превод от английски: Никола Захариев, 1990

chitanka.info

сп. „Еспресо“, 1981 г.

Нека започнем с едно предложение за дефиниция.

1. *Класически са тези книги, за които винаги се казва: „Сега препрочитам...“ и никога: „Сега чета...“.*

Това важи поне за онези хора, за които се предполага, че са „много начетени“; правилото не важи за младостта, възраст, в която връзката със света и с класиците като част от света става под формата на първа среща.

Итеративната представка пред глагола „прочитам“ може да ни се стори като малко лицемерие от страна на онези, които биха се изчервили от срам, ако трябва да признаят, че не са чели някоя известна книга. За да ги успокоим, достатъчно е да отбележим, че колкото и начетен да е един човек, винаги остават огромен брой основни произведения, които той не познава.

Но нека вдигне ръка онзи, който е изчел целия Херодот и целия Тукидид! И Сен-Симон! И кардинал Дьо Рец! Даже и най-известните романтични цикли на деветнадесети век повече се споменават, отколкото четат. Във Франция се запознават с Балзак още в училище и ако се съди по броя на изданията му в обращение, би могло да се вярва, че французите продължават да го четат и по-късно. Но аз се опасявам, че едно допитване в Италия ще нареди Балзак на някое от последните места. Почитателите на Дикенс в Италия представляват тесен кръг хора, които, щом се срещнат, веднага започват да си припомнят епизоди и герои от произведенията му, сякаш се отнася за техни общи познати. Преди няколко години Мишел Бютор, който преподавал в Америка, след като му дошло до гуша да го разпитват непрекъснато за Емил Зола, когото не бил чел никога, решил да изчете целия цикъл „Ругон-Макарови“. И открил нещо съвсем различно от онова, което предполагал: едно митично родословие, което той анализира в една много хубава своя студия.

Това идва да ни подсказва, че да прочетеш на зряла възраст една известна книга представлява изключително удоволствие: по-различно (без да бъде нито по-голямо, нито по-малко) от удоволствието да я прочетеш на млади години. Младостта придава на четенето, както и на всяко друго преживяване, по-особен вкус и значение; докато на зряла възраст човек цени (или би трябвало да цени) много повече детайлите, долавя нивата, разликите в смисъла.

Като изходим от това, можем да опитаем и една друга дефиниция:

2. Класически са книгите, които представляват богатство за онзи, който ги е прочел и обикнал; но не по-малко се обогатява и онзи, който си запазва щастието да ги прочете за пръв път в условия, даващи му най-голяма възможност да им се наслади.

На практика прочетените на млади години книги може да се окажат малко полезни поради нетърпението, разсеяността, неумението да се вниква в прочетеното и недостатъчния житейски опит. Същевременно обаче те могат да спомогнат за оформянето на младия човек в смисъл че ще му предложат модели, опорни точки за сравнение, схеми за класифициране, стълбици на ценностите, образци на красотата — неща, които продължават да въздействуват даже след като в нас остане много малко или почти нищо от прочетената в юношеството книга. Препрочитайки тази книга в зряла възраст, ни се случва да преоткрием в нея трайни ценности, чийто произход сме забравили и които са станали част от нашите вътрешни механизми. Литературната творба притежава тази специфична сила: да се остави да бъде забравена като творба, но същевременно да оставя посято от нея семе.

Следователно дефиницията, която можем да формулираме, ще бъде следната:

3. Класически са онези книги, които упражняват особено влияние върху нас, налагат се като незабравими или пък се скриват в гънките на нашата памет чрез асимилиране от индивидуалното или колективното подсъзнание.

Ето защо на зряла възраст би трябвало да посвещаваме нужното време за преоткриване на най-значителните четива от нашата младост. Защото, ако книгите не се променят (но в действителност те се променят в светлината на една по-различна историческа перспектива), ние самите сме се променили и новите ни срещи с тях са за нас нови събития.

Оттук нататък дали ще употребим глагола „прочитам“ или „препрочитам“, няма никакво значение. И наистина бихме могли да кажем:

4. Всяко препрочитане на един класик е откритие като първото му прочитане.

5. *Всяко първо прочитане на един класик е в действителност препрочитане.*

Четвъртата дефиниция обаче може да се смята за производна от следната:

6. *Класическа е онази книга, която никога не престава да казва онова, което има да каже.*

Докато пък петата изисква още по-изрична формулировка от рода на следната:

7. *Класически са книгите, които в момента на контакт с нас носят в себе си следите от културата или културите, през които са преминали (или по-просто казано — следите, оставени от тях в езика и нравите).*

Тази дефиниция важи както за древните, така и за съвременните класически произведения. Ако аз чета „Одисея“, то аз чета текста на Омир, но не мога да пренебрегна онова, което приключенията на Одисей са означавали през вековете, и не мога да не се запитам дали вложените, в тях различни значения са присъщи на текста, или са по-късни наноси, деформации или добавки. Четейки Кафка, аз непременно съм принуден да приема или отхвърля прилагателното „кафкианско“, което чуваме да се употребява на всяка крачка — с нужда и без нужда. Ако аз чета „Бащи и синове“ на Тургенев или „Бесове“ на Достоевски, не мога да не си припомня как техните герои непрекъснато са се превъплъщавали до наши дни.

Прочитът на една класическа творба трябва непременно да поднесе някаква изненада по отношение на образа, който вече сме си съставили за нея: Ето защо трябва неуморно да препоръчваме да се четат пряко оригиналите, избягвайки всячески критическите библиографии, коментарите и тълкуванията. Училището и университетът трябва да ни карат да разберем, че никаква книга, говореща за друга, книга, не може да ни даде повече от книгата, за която става дума. Междувременно тези институции правят всичко, за да ни накарат да вярваме в обратното; в резултат констатираме такова объркване на стойностите, че въведенията (уводите), критическият апарат и библиографията се използват като димна завеса, която скрива онова, което текстът има да ни каже и което той може да ни каже единствено ако го оставим да ни говори без посредник, претендиращ да знае повече от самия текст.

От това можем да направим извода, че:

8. *Класическа е творбата, предизвикваща непрекъснато рой критични бележки, които тя непрестанно разпръсва.*

От класическото произведение не научаваме непременно нещо ново: понякога откриваме в него нещо, което винаги сме знаели (или сме смятали, че знаем), без да знаем, че именно тази книга го е казала първа. И тази изненада, също така ни изпълва със задоволство както винаги, когато успеем да открием истинските корени и принадлежност на дадено нещо.

Оттук можем да извлечем следната дефиниция:

9. *Класическа са онези книги, чийто прочит ги прави толкова по-нови, неочаквани и нечувани, та човек вярва, че ги познава просто от мълвата, която се носи за тях.*

Това, разбира се, става единствено когато класическата творба въздействува като такава, т.е. когато тя влезе в контакт с онзи, който я чете. Не прехвъркне ли искрата, иди го гони: класиците не се четат по задължение или поради уважение, а само от любов. Поне извън училището, чиято роля се състои единствено в това да ни запознае — къде по-добре, къде по-зле — с известен брой класически произведения, между които (или по отношение на които) всеки ще може впоследствие да признае *своите* класици. Училището е предназначено да ни снабди с инструменти за избор; но изборът, на който действително може да се разчита, е този, който правим *след* и *извън* училището.

Единствено при непреднамерено четене един ден можем да попаднем на книгата, която ще стане *наша* книга. Познавам един отличен историк на изкуствата, човек с широка култура, който измежду всички книги предпочиташе „Посмъртните записки на клуба «Пикуик»“: той винаги ще намери повод да цитира откъси от романа на Дикенс и свежда всичко, ставащо в живота, към епизоди от това произведение. Малко по малко светът, истинската философия, самият той, възприема формата на *господин Пикуик* посредством феномена на абсолютната идентификация. Тук вече стигаме до една висша и много вискателна представа за класическото произведение:

10. *Класическа творба наричаме онази, която по подобие на древните талисмани ни се представя като еквивалент на света.*

Тази дефиниция ни навежда на идеята за тоталната книга, за която мечтаеше Маларме.

Но една класическа творба може също така да предизвика и отношение на противопоставяне, антитеза. Всичко онова, което е вършил и мислил Русо, е близко на сърцето ми, но то ми вдъхва непреодолимо желание да му противореча, да го критикувам, да споря с него. Това, разбира се, се обяснява с противоположния ми темперамент; но ако всичко свършваше дотук, на мен би ми стигнало да престана да го чета. Но ето че аз не мога да не го смятам за един от моите автори. Затова ще кажа:

11. Наш класик е този, който не може да ни бъде безразличен и който ни служи да определим самите себе си спрямо него или евентуално в опозиция срещу него.

Мисля, че няма нужда да се оправдавам за употребата на термина „класически“ без разлика на време, стил и авторитет. Онова, което отличава класическото в смисъла, който влагам в него, е може би само резонанс, който важи колкото за една древна творба, толкова и за съвременната, ако тя вече е заела своето място в даден културен континуитет.

Следователно можем да кажем:

12. Класическа е книгата, която идва преди други класически произведения, но който е започнал с прочитането на другите и прочита след това нея, намира веднага мястото и в литературното родословие.

Тук вече не мога да продължа да избягвам основния въпрос: „Как да свържем четенето на класическите с прочита на останалите некласически книги?“ Това е проблем, свързан пряко с въпроса: „Защо да предпочитаме класическите произведения, вместо да се съсредоточим над четивата, които ни дават възможност да разберем нашето съвремие?“ И със следващия: „Откъде да намерим време и свобода на духа да четем класиците, след като сме затрупани от лавината на злободневното?“

Естествено, човек би могъл да си представи един щастливец, който посвещава всекидневно цялото си „време за четене“ на Лукреций, Лукиан, Монтен, Еразъм, Кеведо, Марлоу, на „Трактат за метода“, „Вилхелм Майстер“, Колридж, Ръскин, Пруст и Валери, с няколко прескачания до Мурасаки и Шикибу и исландските саги.

Всичко това без всекидневни задължения да пише рецензии, да трупа публикации за университетски конкурси или да предава трудове за печат с къси срокове, какъвто е например моят случай. За да спазва тази си диета без опасност от зараза, такъв щастлив индивид би трябвало да се въздържа да чете вестници, да не се оставя да бъде съблазнен от най-новия роман или от последното социологическо изследване. Но нека видим дали такъв строг режим би бил оправдан и полезен. Злободневното може да бъде банално до смърт, но то винаги ни създава опорна точка, от която можем да гледаме напред или назад. За да чете класиците, човек трябва преди всичко да определи „откъде“ да ги чете; иначе и читател, и книга се губят в един облак извън времето. Следователно четенето на класически произведения е „най-производително“, когато го редуваме с умно дозирано злободневно четиво. Такава дозировка не предполага непременно вътрешно спокойствие и равновесие; тя може да бъде също така плод на нервност и нетърпение, на трепетна незадоволеност.

Идеалното би било да възприемаме злободневното като бученето от улицата, което ни уведомява през прозореца за автомобилния трафик и метеорологичните промени, и едновременно да следим повествованието на класиците, което звучи ясно и отчетливо в стаята. Но това би било прекалено изискване в един свят, в който в повечето случаи присъствието на класиците звучи като далечно ехо, извън апартамента, завладян от злободневното, от гърмящата с пълна сила телевизия.

Тогава ще добавим:

13. *Класическо е онова, което се стреми да сведе актуалното и злободневното до шумов фон, без обаче да претендира да го заглуши напълно.*

14. *Класическо е онова, което оцелява като шумов фон даже и там, където злободневното, макар и по-отдалечено, е безспорен господар.*

Излиза, че четенето на класиците е в противоречие както с ритъма ни на живот, непознаващ бавния ход на времето, така и с еkleктизма на нашата култура, която, изглежда, е неспособна да ни даде пригодена за нас дефиниция на класицизма.

А какви идеални условия е имал един Леопарди, който живял в бащиния си дворец, сред култ към гръцката и латинската древна

култура и е ползвал огромната библиотека на баща си, където е имал на разположение и цялата италианска и френска литература — с изключение на романите и изобщо издателските новости, предопределени да запълват свободните минути на сестра му („твоят Стендал“, пише той на Паолина).

Даже живия си интерес към историята и науката Леопарди е задоволявал с недотам съвременни текстове: привичките на животните е изучавал у Бюфон, мумиите на Фредерик Ройс^[1] — У Фонтнел^[2], пътешествието на Христофор Колумб — у Робъртсън^[3].

Днес класическо образование като това на Леопарди е немислимо; преди всичко библиотеката на граф Моналдо е променена из основи: старите заглавия са оредели, новите се множат, оплождани безразборно от всички съвременни литератури и култури. Не ни остава нищо друго, освен да си съставим всеки по една идеална библиотека от нашите класици; и бих казал, че тази библиотека би трябвало да се състои наполовина от книги, които сме чели и които считаме за значими, и наполовина — от книги, които възнамеряваме да прочетем и за които смятаме, че ще бъдат от значение за нас. Освен това трябва да има и една празна полица за изненади и случайни открития.

Забелязвам, че Леопарди е единственото име от италианската литература, което цитирам. Това е резултат от обръщането на библиотеката с главата надолу. Сега вече би трябвало да седна и да напиша отново тази статия, за да докажа съвсем ясно, че класиците ни служат да разберем кои сме и докъде сме стигнали; цел, за която е нужно да противопоставим италианците на чужденците и чужденците на италианците — нещо, което прави необходими и едните, и другите.

А от това следва, че ще се наложи да преправя и трети път тази статия, за да не си помислите отгоре на всичко, че класиците трябва да бъдат четени, защото ни „служат“. Единственото нещо, което можем да твърдим, е, че да четеш класиците си струва повече, отколкото да не ги четеш.

И ако някой възразява, че не си струва все пак да се мъчим толкова, ще му цитирам Чиоран^[4] (който не е класик поне засега, а съвременен мислител, когото едва сега започват да превеждат в Италия): „Докато му приготвяли отровата, Сократ разучавал една мелодия на флейта. Когато го запитали за какво може да му послужи това, той отговорил: «За да знам тази мелодия, преди да умра.»“

-
- [1] Фредерик Ройс (1638–1731) — холандски анатом. — Б.р. ↑
- [2] Бернар льо Вовие дьо Фонтнел (1657–1757) — френски поет и философ. — Б.р. ↑
- [3] Томас Уилям Робъртсън (1819–1871) — английски драматург. — Б.р. ↑
- [4] Емил Мишел Чиоран (род. в 1911 г.) — румънски есеист и моралист, живеещ във Франция и пишещ на френски. — Б.р. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.